

əvvəli ötən sayda

II

Oktyabrın dördündə - gələcək həyat yoldaşım la tanış olduğum həmin o mühüm və əhəmiyyətli gündə mən səhər tezdən yuxudan gümrə, çoxdan istədiyim bir arzusun çin olacağına həyəcanlı sevinciylə oyandım. Arzum məktəblidən, tələbədən

məz bu yaylığın romanda Marmeladovların ailəsində böyük rol oynayan dradedam yaylığın prototipi olub-olmadığını düşündüm. Qulluğunun "məne kim lazımdır" sualına cavab verdim ki, mənə bura Olxin göndərüb və ağasının bundan xəbəri var. Elə başlığımı çıxartmışdım ki, dəhlizə qapı açıldı və gur işıqlı otağın fonunda gənc, qarabuğdayı, qarışıq saçlı, sinəsi açıq, ayağında da tufli olan bir

evlərində gördüyümdən daha çox sadə idi.

Oturub sakitcə qulaq asırdım. Mənə elə gəlirdi ki, indicə uşaqlarının səsinə və ya uşaq barabarıнын dumbultusunu eşidəcəm. Və ya qapı açılacaq, otağa bir az əvvəl portretinə tamaşa etdiyim qadın daxil olacaq.

Fyodor Mixayloviç otağa daxil oldu. Onu gecikdirdiklərinə görə üzr istəyib soruşdu:

- Siz çoxdan stenoqrafiyayla məşğulsunuz?

- İl yarım olar.

- Müəlliminizin tələbəsi çoxdur?

- Əvvəlcə kurslara yüz əllidən çox adam yazılmışdı. İndi isə onlardan cəmi iyirmi beş nəfərə yaxını qalıb.

- Bəs niyə belə az?

- Çünki çoxları stenoqrafiyanı çox rahat şəkildə öyrənə biləcəyini düşündü. Bir neçə günə heç nə edə bilməyəcəklərini başa düşüb, dərsləri yarımçıq buraxdılar.

- Bizdə hər iş belədir də, - Fyodor Mixayloviç dedi, - əvvəlcə qaynar işləməyə başlayırlar, sonra da tezliklə soyuyub işdən əllərini çəkirlər. Görürlər ki, zəhmət çəkmək lazımdır. İndi də kimin zəhmət çəkməyə həvəsi var ki?

İlk baxışdan mənə Dostoyevski çox yaşlı göründü. Amma danışma-

la, elə bir-iki kəlmə danışan kimi epilepsiyası olduğunu və bu günlərdə tutması olduğunu bildirdi. Düzünü desəm, bu səmimiyyəti mənə çox təəccübləndirdi. Görüləcək iş barəsində Dostoyevski bir az qeyri-müəyyən şəkildə danışdı:

- Baxarıq, görək necə edirik, yoxlayarıq, mümkün olarsa...

Düzü, əvvəlcə düşündüm ki, birgə işimiz baş tutmayacaq. Hətta ağlıma gəldi ki, Dostoyevski işin belə tərzdə görülməsinin alınacağına şübhəylə yanaşır və bəlkə də, artıq imtina etmək fikrinə düşüb. Ona qərar verməyə kömək etmək məqsədilə dedim:

- Yaxşı, yoxlayaq. Amma sizə mənim köməkliyimlə bu işi görmək narahat olacaqsız, elə bu başdan deyə bilərsiniz. İşimiz baş tutmasa, heç bir narazılıq etməyəcəyimə əmin olun.

Dostoyevski "Russkiy vestnik" jurnalından oxumaq fikrinə düşdü. Və bunu stenoqramdan adi məktuba köçürməyimi istədi. O, əvvəlcə çox sürətlə oxuyurdu. Amma mən onu dayandırdım və adi danışqıdan sürətli oxumamağı xahiş etdim. Sonra mən stenoqraf yazımı adi yazıya köçürməyə başladım və bunu olduqca qısa vaxtda etdim. Amma Dostoyevski mənə elə hey tələsdirdi, çox ləng köçürdüyümü deyirdi.

- Qeydlərimi mən burda yox, ev-

də köçürəcəyəm, - onu sakitləşdirdim, - buna nə qədər vaxt sərf edəcəyimin sizin üçün nə fərqi var axır?..

Köçürdüyüm yazıya baxanda Dostoyevski hardasa bir nöqtəni qoymadığımı, hərflərdən birini isə kifayət qədər aydın yazmadığımı irad tutdu və bunu mənə kəskin şəkildə bildirdi. O, çox güman ki, qıcıqlıydı və fikirlərini heç cür bir yere cəmləyə bilmirdi. Gah mənim adımları soruşur, elə həmin andaca unudur, gah da mənə görməzdən gələrək otaqda nəyisə düşünürmüş kimi o baş-bu başa var-gəl edirdi. Mən qımıldanmadan oturdum. Çünki onu düşünmələrdən ayırmağa qorxurdum.

Nəhayət ki, Dostoyevski indi qətiyyənlə nəse deyib yazdırmaq iqtidarında olmadığını, elə bu gün yenidən saat səkkizdə onlara gələ bilib-bilməyəcəyimi soruşdu. O vaxt romanı şifahi deməyə başlayacaqdı. İkinci dəfə bura gəlmək mənim üçün əlverişli deyildi. Amma işi sonraya saxlamamaqdan ötrü razılaşmalı oldum.

Mənimlə sağollaşanda Dostoyevski dedi:

- Olxinin mənə kişi yox, xanım stenoqrafçı göndərməsinə sevindim. Heç bilirsiniz niyə?

- Niyə?

- Ona görə ki, kişi yəqin ki, bu vaxta qədər içmişdi, siz isə, ümid edirəm ki, içməsiniz...

Mən gülürək tutdu. Amma özümü güclə də olsa, saxlaya bildim.

- Mən içməyəcəm, buna əmin ola bilərsiniz, - ciddi şəkildə ona cavab verdim.

Ardı var

Rus dilindən tərcümə edən:
Xanım Aydın

Dostoyevskaya Anna Qriqoryevnanın xatirələri

özümün seçdiyim peşə üzrə işləyən müstəqil bir insana çevrilmək idi.

Evdən ehtiyat üçün əlavə karandaş və balaca bir portfel almaqdan ötrü bir qədər tez çıxdım ki, yolüstü "Qostiny Dvor"a (Qonaq Həyəti) də dəyə bilim. Fikrimcə, balaca bir portfel mənim gənc qamətimə böyükyanə işgüzar adam görünüşü gətirə bilərdi. Alış-verişimi saat on birdə yekunlaşdırdım. Və Dostoyevskiylə görüşə təyin edilmiş vaxtdan "nə tez, nə də gec" (Bu, kimisə gözləyərkən vaxt itirməyi xoşlamayan Fyodor Mixayloviçin tez-tez işlətdiyi bir ifadəydi. O, hər zaman dəqiq vaxt təyin edir və mütləq bu ifadəni deyirdi: "nə tez, nə də gec") getməməkdən ötrü tez-tez qolumdakı saata baxa-baxa aram-aram Meşanski küçəsi və Stol-yarnı dalanı ilə addımlamağa başladım.

On ikiyə iyirmi beş dəqiqə işləmiş Alonkinin evinə çatdım. Darava-zının qarşısında dayanan dalandardan 13 Nəli mənzilin harda olduğunu soruşdum. O mənə sağa - darvazanın altından pilləkənlər olan giriş tərəfə istiqamətləndirdi. Bura tacir və sənətkarların yaşadığı kiçik mənzillərdən ibarət böyük ev idi. Ev mənə dərhal "Cinayət və cəza" romanının qəhrəmanı Raskolnikovun yaşadığı evi xatırlatdı.

13 Nəli mənzil ikinci mərtəbədə yerləşirdi. Zəngi çalan kimi qapını üzümə çiyinlərinə yaşıl rəngli dama-dama yaylıq olan yaşlı qulluqçu bir qadın açdı. "Cinayət və cəza"nı təxəllüklə oxumuşdum. Və istər-istər-

adam göründü. Tanımadığı bir simanı görə kimi qışqırdı və dərhal yan otağa keçdi.

Qulluqçu mənə qonaq otağına dəvət etdi. Otaq olduqca sadə görünürdü: divar dibində üstü kiçik xalçalarla örtülmüş iki sandıq vardı. Pəncərənin qarşısında ağ toxunma örtüklə bəzənmiş komod qoyulmuşdu. O biri divarın qarşısında divan, divanın üstündə divardan isə saat asılmışdı. Həmin an o saatda əqrəblərin on ikinin yarısı olduğunu göstərməsinə məmnuniyyətlə baxdım.

Qulluqçu ağasının indi yaxınlaşacağını dedi və oturmağa dəvət etdi. Doğrudan da, iki dəqiqədən sonra Fyodor Mixayloviç otağa daxil oldu, mənə kabinetinə dəvət etdi, özü isə bizə çay istəməkdən ötrü otaqdan çıxdı.

Fyodor Mixayloviçin kabineti iki pəncərəsi olan böyük otaq idi. Həmin o günəşli gündə işıqlı görünəndə, başqa günlərdə ağır təəssüratlar doğururdu: otaq alaqranlıq və səs-siz idi; bu sakitlik və alaqranlıqdan sanki bir məyusluq duyulurdu.

Otağın dərinliyində üstündə qəhvəyi rəngli, köhnə örtüyü olan divan, onun qarşısında qırmızı mahud salfteli dairəvi stol vardı. Stolun üstündə lampa və bir-iki dənə albom, ətrafında stul və kreslolar vardı. Divarda qoz ağacından çərçivəsi olan qara paltarlı, yaylıqlı, arıq bir qadın portreti asılmışdı. Dostoyevskinin ailə vəziyyətinin nə yerdə olduğunu bilmədən, bu qadının onun xanımı olduğunu düşündüm.

Pəncərələrin arasında qara çərçivədə güzgü vardı. Aralıq divar güzgüdən xeyli böyük olduğundan rahatlıq üçün güzgünü bir balaca sağ tərəfdəki pəncərəyə doğru qoymuşdular. Belə çox da yaxşı görünmürdü. Pəncərələri çox gözəl formalı iki böyük Çin vazı bəzəyirdi. Divarın qarşısında böyük yaşıl divan, onun da yanında üstündə qrafın olan stol qoyulmuşdu. Əks tərəfdə yazı stolu vardı. Sonralar Fyodor Mixayloviç mənə mətn yazdıranda həmişə orda oturdum. Kabinet kasıb ailələrin

ğa başlayan kimi gözlərimdə sanki gəncleşdi. Və mən indi düşündüm ki, onun yaşı otuz beş-otuz yeddidən yuxarı olmaz. Orta boyluydu və qamətini dimdik saxlayırdı. Açıq qəhvəyi, hətta bir az da kürən kimi saçlarına nəse sürmüş və yaxşıca darılmışdı. Mənə heyran edən onun gözləri oldu: bir-birindən fərqlənirdilər. Biri qonur rəngli, o birinin isə bəbəyi bütün göz boyu genişlənmiş və rəngi demək olar ki, hiss olunmurdu (Bir dəfə epilepsiyası tutan zaman Fyodor Mixayloviç yığılanda iti bir şeyin üstünə düşüb və sağ gözünü möhkəm zədələyib. Onu professor Yunge müalicə edirmiş. O da gözü-nə atropin damcıları tökməyi yazıbmış ki, bunun hesabına gözü-nün bəbəyi xeyli böyüyüb). Gözlərinin bu cür fərqli olması Dostoyevskinin xüsusi ilə müəmmalı görünüşü verirdi. Dostoyevskinin solğun və xəstəhal bənizi mənə olduqca tanış gəldi. Çox güman ki, şəkillərdə çox gördüyümdən belə oldu. Göy rəngli mahud jaket geyinmişdi. Amma altından görünən geyimi (qolçaqları və yaxalığı) ağapaq idi.

Beş dəqiqədən sonra qulluqçu otağa daxil oldu. O bizim üçün tünd dəmlənmiş qara çay gətirdi. Sinidə iki bulka da vardı. Mən stəkanı götürdüm. Otaq çox isti olduğundan çay içmək istəmirdim. Amma buna baxmayaraq, naz edirmiş kimi görünməyim deyə çayı qurtulmağa başladım. Mən divarın qarşısındakı stolun arxasında oturmuşdum. Dostoyevski isə gah yazı stolunun arxasında oturur, gah siqaretinin biri bitməmiş ikincisini yandıraraq otaqda o baş-bu başa var-gəl edirdi. Mənə də siqaret təklif etdi. Mən istəmədim.

- Bəlkə, siz nəzakətli olduğunuzdan imtina edirsiniz? - o soruşdu.

Mən nəinki siqaret çəkdiyimi, hətta siqaret çəkən qadınları görməyə gözü-m olmadığımı da bildirməyə tələsdim.

Söhbət qısa hissələrlə davam edirdi. Dostoyevski tez-tez bu mövzudan digər mövzuya keçid alırdı. O, əzgin və xəstəhal görünürdü. Az qa-